

Codex Argenteus: Rodinné stříbro gótského písemnictví

Miroslav Černý, Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Ostrava

V druhé polovině loňského roku se mnoha českým historikům, literárním vědcům, filologům, knihovníkům či nejrůznějším nadšencům z řad laické veřejnosti splnil sen. Po více než 350 letech se do Čech vrátil, i když jen na relativně krátkou dobu, jeden z nejúchvatnějších středověkých rukopisů – *Codex Gigas* (tzv. „dáblová bible“), jehož se v závěru třicetileté války během drancování uměleckých sbírek Rudolfa II. zmocnili Švédové a jako součást válečné kořisti si tento vzácný manuskript odvezli s sebou do Stockholmu. Když v roce 1990 Václav Havel uvažoval o tom, že by švédskou stranu vyzval k oficiálnímu navrácení kodexu, dočkal se skutečně bleskurychlé odpovědi. Prezidentův požadavek byl označen za nesmyslný, jelikož by v případě kladného vyřízení vznikl nepraktický precedens, jenž by vedl k zbytečnému pohybu v muzejních kolekcích.

Po několika měsících, kdy největší rukopisnou knihu světa vystavovalo pražské Klementinum, poté, co ji mělo možnost zhlédnout více než 50 000 návštěvníků, se *Codex Gigas* vrátil zpět do Švédska, do Královské knihovny, a rozruch, který jeho zapůjčení vyvolalo, pomalu utichá. Spolu s ním však bohužel zapadá povědomí o tom, že „dáblová bible“ zdaleka nebyla jediný vzácný text slavné Rudolfovy „kunstkomy“ ukořistěný švédskými vojsky. V císařových sbírkách se například ukrýval *Codex Argenteus*, dílo sice menších rozměrů, však datováním svého vzniku mnohem starší a minimálně v rovině filologického zkoumání také významnější.

Codex Argenteus nebo také „stříbrná bible“, jak bývá rukopis podle barvy svého inkoustu někdy nazýván, se řadí mezi nejzásadnější prameny pro poznání góštiny. Tento dnes již několik století zaniklý jazyk, kterým kdysi hovořili germánští Gótové, patří do východní podskupiny germánských jazyků a na rozdíl od ostatních východogermánských dialektů, jimiž promlouvali například Gepidové, Rugiové, Vandalové, Burgundi a Herulové, se zachoval ve velkém korpusu biblických textů. Jelikož jde o první rozsáhlejší záznam v germánském jazyce, má góština obrovský význam pro lingvistický/filologický výzkum. Nezastupitelnou úlohu hraje zejména ve srovnávací germanistice, mnohé však také vypovídá o kulturně-historických okolnostech národa Gótů.

Rukopis původně obsahoval celý překlad Písma, který spolu se svými žáky pořídil v polovině 4. století na území dnešního Bulharska vizigótský biskup Wulfila a který si někdy počátkem 6. století nechal v italské Ravenně sestavit ostrogótský král Theodorich Amal, zvaný

Veliký (474–526). Kodex je ukázkou nádherné knihařské práce, jde vlastně o úžasné umělecké dílo. Kromě zmiňované stříbrné barvy písma se využívá také barvy zlaté, která zajímavým způsobem kontrastuje s purpurovým pergamenem, na němž je text napsán. Pergamen je tak jemný, že se předpokládá, že musel být s velkou pravděpodobností vyroben z kůží ještě nenarozených telat. Také původní vazba, jež se bohužel nedochovala, byla bohatě zdobena, zejména perlami a drahými kameny. Vazba nynější je pozdějšího data (nejspíš 17. století) a mnohem skromnější.

V současnosti se můžeme těšit pouze z poloviny původního kodexu. Z 336 foliantů se nám totiž zachovalo jen 188 listů. Když však vezmeme v úvahu, jakými cestami se osudy „stříbrné bible“ ubíraly, není to zas až tak překvapivé. Po smrti Theodoricha Velikého se bible jakoby ztratila ze

světa a dlouhých tisíc let se o ní nevědělo. Teprve v šestnáctém století byla objevena v benediktýnském opatství poblíž německého Essenu, odkud ji získal známý sběratel a milovník umění císař Rudolf II. Už tehdy ale císař přivezl do Prahy pouze 187 foliantů. Netrvalo dlouho a vzácná bible se opět stěhovala. Na konci třicetileté války byla ukořistěna Švédy, kteří ji převezli z Prahy do Stockholmu, kde ji do své soukromé knihovny umístila královna Kristýna. Poté, co panovnice abdikovala, dostal bibli do svých rukou královský knihovník Isaac Vossius, který ji převezl zpátky na kontinent, tentokrát ale do Holandska. Tam ji zakoupil švédský kancléř Magnus Gabriel De la Gardie a ten knihu vrátil zpět do Švédska, kde zůstala dodnes. Nyní je součástí expozice univerzitní knihovny v Uppsale.

Kdo by předpokládal, že pečlivým uložením v archivu starobylé knihovny osudy jednoho z nejvzácnějších rukopisů své doby končí, bude překvapen. V roce 1995 byla „stříbrná bible“ ukradena. Přesněji řečeno, ztratil se jeden dvojlist a stříbrný kryt. Třebaže se obě části našly už o měsíc později na stockholmském hlavním nádraží, kde byly uzamčeny v odkládacím boxu, krádež vyvolala sérii bezpečnostních opatření, jejichž součástí byla mimo jiné úplná přestavba výstavní síně, včetně nových, opevněných dveří. Následovala obrovská vlna zájmu o znovunalezený manuskript, a to nejen ze strany laické veřejnosti a nečekaně se přihlásivších mecenášů, ale po čase také ze strany odborníků.

V mnoha ohledech to připomínalo události kolem objevu tzv. Speyerského zlomku v roce 1970. Při rekonstrukci kaple Saint Afra v německém Speyeru se tehdy nečekaně našel foliant číslo 188, ve skutečnosti poslední, 336 list kodexu. Speyerský nebo také Haffnerův zlomek, jak byl foliant podle svého objevitele pojmenován, obsahuje poslední verše Evangelia sv. Marka, které byly společně s neurčitými svatými ostatky uloženy v malém relikviáři. Třebaže existují nejrůznější teorie, nikdo nedokáže spolehlivě prokázat, jak a kdy došlo k rozdělení kodexu na dvě, respektive tři části. Stejně tak nikdo nedokáže s určitostí říct, co se stalo se zbý-

vající částí bible. Zda může být stále někde ukrytá, nebo je ztracena nadobro. Historikové a lingvisté přesto doufají, že se tak jako Haffnerův zlomek časem někde vynoří. Pro poznání středověkých evropských dějin a zejména historie germánských jazyků by to byla obrovská událost a vzruška.

Mimo *Codex Argenteus* existuje ještě několik dalších dokumentů psaných v gótsčině. V porovnání se „stříbrnou bibli“ jde však pouze o zdroje minoritního významu, v převážné většině palimpsesty. Za zmínku stojí alespoň *Codex Carolinus* z města Wolfenbüttel, *Codex Ambrosianus* z Milána, *Codex Taurinensis*, uložený v Turíně, a také komentáře známé jako *Skeireins*. Zvláštní cestou se pak ubíral *Codex Gissensis*, který se našel v roce 1907 v Egyptě, ale ve čtyřicátých letech byl zničen při povodni.

Je očividné, že počet gótsky psaných pramenů je nevelký. Přesto patří gótsčina k těm lépe zdokumentovaným starogermským jazykům, a za to vděčí právě „stříbrné bibli“. Jak bylo navíc již zmíněno, v kodexu se – třebaže jen velmi nepřímou – odráží velká část gótské historie a kultury. Osudy kodexu upozorňují na dva základní dialekty gótského jazyka: vizigótsčinu a ostrogótsčinu (viz Wulfila a Theodorich), mapují gótskou migraci jihovýchodní a jižní Evropou, poukazují na nezpochybnitelnou úlohu Gótů v dějinách středověké Evropy. V neposlední řadě pak nedají zapomenout, že značná část tajemství rukopisu doposud zůstává nevyjevena. S trochou nadsázky lze jistě říci, že je *Codex Argenteus* vzácným rodinným stříbrem gótského písemnictví.

Literatura

- Bártl, S.; Kostelecký, J. *Ďáblova bible*. České Budějovice : Herbia, 2007.
 Heather, P. *Gótové*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
 Kleberg, T. *Codex Argenteus. The Silver Bible at Uppsala*. Uppsala, 1984.
 Rauch, I. *The Gothic Language*. New York : Peter Lang, 2003.
 Scardigli, P. *Die Goten. Sprache und Kultur*. München : Beck, 1973.
<http://www.ifla.org/IV/ifla64/050-132e.htm>
<http://www.ub.uu.se/arv/codexeng.cfm>
http://en.wikipedia.org/wiki/Codex_Argenteus

Summary

Codex Argenteus: Rodinné stříbro gótského písemnictví PROSÍM, PŘELOŽIT

The present article is an introductory presentation of *Codex Argenteus*. The manuscript, so called “Silver Bible”, is a copy of Wulfila’s gothic translation of scripture, prepared for Theodorich the Great in Ravenna in the early 6th century. Today it is kept in Uppsala University Library. In addition to its philological interest, especially within the field of Germanic studies, its main attraction seems to be interrelated with its wanderings, and the hidden parts of its history.

